

Kovács Tamás

A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig

2012-ben volt okunk megemlékezni a katonai büntetőeljárást illető jogtörténeti jelentőségű eseményekről.

A Győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Karának Jogtörténeti Tanszéke elsőként rendezett konferenciát „Az 1912. évi katonai jogalkotás 100. évfordulójára” emlékezve (2012. március 23), majd a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság „100 éves a honvéd ügyész” címmel szervezett tudományos ülést (2012. október 27.).

E sorozathoz jól illeszkedik jelen folyóirat első, ünnepi száma, amely az emlékezés, a tisztelgés mellett bizonyos ismeretterjesztést is szolgálhat, mert arra bizonyos szükség van.

Sajnos közel 100 év után is aktuálisak Győrffy Lászlónak a Bűnügyi Szemle 1914. április 15-ei számában közölt tanulmányában a Kbp. méltatása kapcsán megfogalmazott aggályai: „...azt hiszem, nem csalódom, ha azt mondom, hogy általában még a jogász közönségnek is gyenge fogalmai vannak a katonai büntetőjogról, és azon nem is csodálkozhatunk, mert a nagy többség hol hallott volna arról, és hol látta volna annak alkalmazását.”¹

Ahogy a győri konferencián Farkas Ádám „Adalékok az 1912. évi katonai jogalkotás történetéhez” című előadásában mondta: „... az 1912. évi katonai kodifikáció során négy meghatározó, pontosabban két meghatározó, és a dualista rendszer jellegéből adódóan két járulékos törvényt fogadtak el.”²

¹ Idézi Csóka Ferenc: „Az 1912. évi XXXII. és XXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911-1912” Budapest: kézirat, 2013. 24. old.

² Farkas Ádám: „Adalékok az 1912. évi katonai jogalkotás történetéhez” című előadásának szerkesztett kézirata 1. oldal (elhangzott a Győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Karának

A véderőről szóló 1912. évi XXX. tc. és a magyar honvédségről szóló 1912. évi XXXI. tc. témánk szempontjából nem igazán fontos, ellenben a másik „meghatározó” törvény, a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXII. tc. „járulékos törvénye”: a honvédség katonai perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. megszületése adta a fent említett megemlékezések okát.

E jogszabályok jelentőségét méltatva Hautzinger Zoltán azt állítja, hogy e „katonai büntetőeljárás törvények ... évezredes íratlan szabályokon alapuló korszakot zártak le”.³

Érdeemes azonban, - ha csak utalásszerűen is, illetve csak nagyvonalakban – visszatekinteni az „évezredes korszakra”.

A Kbp. megalkotása nem volt előzmény nélküli: a katonák elleni büntetőeljárásoknak régóta voltak speciális szabályai, ezeket azonban nem törvények illetve nem magyar törvények tartalmazták.

1924-ben jelent meg Cziáky Ferenc hadbíró százados „A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezer éves története” című műve.⁴

A cím talán túlzó, de az írás jogtörténeti hivatkozásai azt mindenesetre igazolják, hogy a több mint ezer éves államiságunk létét is biztosító mindenkori magyar haderő sohasem nélkülözhetette a kor sajátosságaihoz igazodó rendet és fegyelmet illetve az ezek fenntartásához szükséges jogi eszközöket és az ezeket alkalmazó személyeket, szervezeteket.

Minden esetre „A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai” című munkájában Hautzinger Zoltán is azt az összegezést adja, hogy „a magyar katonai büntetőeljárás jog „mint történelmi

Jogtörténeti tanésze által 2012. március 23-án „Az 1912. évi katonai jogalkotás 100. évfordulójára” címmel rendezett konferencián. http://www.hadijog.hu/?attachment_id=359)

³ Hautzinger Zoltán: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2011. 175. o

⁴ Cziáky Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezer éves története*. Budapest: Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda Rt. 1924.

kategória gyökerei a magyarok társadalomba szerveződéséig nyúlnak vissza”.⁵

Ebben a dolgozatban nincs mód számba venni mindazokat a történéseket, rendelkezéseket, amelyeket a későbbi magyar katonai büntetőeljárás jog csíráinak tekinthetünk. Azonban a folyamatos kialakulás, fejlődés jelzését szolgálhatja, ha megemlítjük, hogy Szent István óta vagy az Árpádházi és a vegyesházi királyok idejéből már egyre több írás maradt fenn amely azt tanúsítja, hogy a királyok „a katonák kihágásainak és erőszakoskodásainak megfékezése” érdekében vagy például a polgári lakossággal szembeni hatalmaskodás, illetve a hadbahívás iránti engedetlenség büntetése felől rendelkeztek.

A magyar katonai büntetőjog azidáig legjelentősebb produktuma a II. Rákóczi Ferenc által 1707. pünkösdi havának első napjára összehívott Ónodi országgyűlés által elfogadott, anyagi és eljárási szabályokat valamint szervezeti előírásokat tartalmazó törvény, amelynek címe „A Magyarországi confederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok és törvények”.

Ezeket a törvényeket szoktuk emlegetni „Regulamentum Universale” és a hozzá kapcsolódó „Edictum Universale” vagy leegyszerűsítve: Hadi Regulamentum néven.

Ezek a korábbi erdélyi fejedelmek által kibocsátott és már büntetőjogi és eljárásjogi rendelkezéseket is tartalmazó hadiszabályzatokkal és büntető intézkedésekkel szemben immár nem a fővezér parancsának jogi kritériumait viselték, hanem az országgyűlés, ha úgy tetszik a magyar nép törvényalkotó akaratát fejezték ki.

Ez volt a magyar katonai büntetőjog első kodifikációja, innen származtatjuk a magyar katonai igazságszolgáltatást.

E jogszabály rendelkezik a katonai büntető anyagi jogi (általános és különös) kérdések mellet a katonai bünvádi eljárás

⁵ Hautzinger Zoltán i.m. 2011. 43. o.

részletes szabályairól, de a haditörvénykezés fórumairól is, azaz létrehozta a hadbírói szervezetet.

Igaz, a Rákóczi féle törvényben még nem különül el a hadbíró és a vádló személye, de a törvény már rendelkezik a bizonyos kiegészítő feladatokat ellátó hadügyészekről (generalis fiscus).

A szervezetet illetően úgy rendelkezett, „más külső keresztyén országoknak bévött szokása szerént szükségesnek ítéljük, hogy Magyarországon lévő egész Armadánkban egy Generális vagy Fő Hadi Bíránk is légyen”.

Arról is rendelkezett, hogy „minden Corpus mellett szükségképpen kelletik egy-egy hadibírónak lenni” de arról is intézkedett, hogy a csapatok (regimentek) szintjén is működjön az úgynevezett „regimentbeli auditor”, aki elé kisebb jelentőségű ügyek tartoztak.

A Rákóczi-törvények jogtörténeti értékéről szólva - bár ezen írás tulajdonképpen büntető eljárási vonatkozású - ki kell emelni az anyagi jogi értékeket is.

Ez a törvény nagyon fontos, általános büntetőjogi kérdések tisztázására törekedett, így megkülönböztette a gondatlanságot és a szándékosságot, ezen belül az elszánt szándékot és a gonosztságot, de foglalkozott a büntethetőséget és beszámítást kizáró vagy korlátozó, továbbá a büntetést enyhítő körülményekkel és a jogos védelem, annak túllépése, valamint a tettesség és részesség kérdéseivel és előre mutató különös részi megoldásokat is tartalmazott.

Az élet és testi épség elleni bűncselekmények közt sokrétűen differenciált, több bűncselekmény megfogalmazásával védte a hivatali személyeket, a rágalmozás esetén teret adott a valóság bizonyításának.

A vagyon elleni bűncselekmények között rendelte büntetni az útonállást, a „záros helyek földülését”, a szegények szekerei, marhái elhajtását, az árusok és vásárok kifosztását. „Fogyasztóvédelmi” szabályai is voltak: büntette a „hamis mértéket” használókat is

Ugyanakkor ma már csak érdekességként említhető rendelkezései is voltak, Pl. büntetlenséget biztosított a hadifogoly megölésére, ha a kuruc foglyot is megölték. („illendő, hogy a mi

részünkről is a kölcsön megadassék”). A vallás és közerkölcs elleni bűncselekmények között rendelte büntetni a káromkodást, varázslást és boszorkányságot.

A katonai bűncselekmények körül legszigorúbban a szökést ítélte meg, de hasonló szigorral árulásként rendelte büntetni az ellenséggel való tárgyalást, a fejedelem elleni merényletet, az ellenséghez átállást. Sőt büntetni rendelte – mintegy árulásként - az árulás feljelentésének elmulasztását is.

Témánk szempontjából mindezeknél is fontosabb, hogy a törvény a büntetőeljárást illetően ma is figyelemreméltó szabályokat fogalmazott meg:

Az akkor uralkodó inkvizitorius eljárással szemben kifejezetten akkuzatórius elemeket hordozott:

- Tiltja a kínzást, illetve kényszervallatást (megjegyezzük, hogy az osztrák jogban először csak Mária Terézia rendelkezett erről).
- A büntetőeljárás egyik alapelvévé tette az ártatlanság vélelmét.
- Bevezette a szóbeliséget.
- Intézményesítette a társas bíráskodást.
(„Apróbb Causákban legalább 10-12 személyt, a nagyobbakban két annyit is rendeljenek a Commendérozó tisztjeink a hadi bíró mellé assesoroknak értelmes jólelkű embereket.” Ezek tartoztak „a hadi bíró hévatalába elmenni és minekelőtte törvényhez szólnak, az igazságra és törvényre erős hittel meg is esküdni”).
- Nagy jelentőségű rendelkezés volt, hogy a törvény előírta a feljelentő (vádlo) bizonyítási kötelezettségét, de a vádlottat is terhelte a védelmét szolgáló bizonyítási kötelezettség: a védelmére szolgáló bizonyítékokat kötelessége volt a bíróság rendelkezésére bocsátani.
- A törvény írásbeli vádközlést és írásbeli idézést tett kötelezővé („elég ideje legyen felkészülni a maga mentésére”).

- Újszerű volt a védő szerepével kapcsolatos felfogása. Lényegében megvalósult a védő kirendelésének intézménye. („sokszor élet s halál közt forog a Hadi Szék előtt sokaknak dolga kik közt maga gondatlanok s rész szerint együgyűek is vannak”, ezért „az olyanoknak prókátor rendeltessék, vagy ha más jóakarójukhoz bíznának, azoknak tanátsával élhessenek és mentségeket is azok által proponáltathassák”).
- A törvény intézményesítette a fellebbezést, ennek az ítélet kihirdetésétől számított 14 napig volt helye.
- Ma is figyelemreméltó követelmény fogalmazott meg e törvény: „a vádlottat ne sokáig tartsák fogva ítélet nélkül.”

Végül a törvény méltatása kapcsán megjegyzendőnek tartom azt is, hogy Hadi regulamentum a vádolás és ítélkezés jogával felruházott hadi bíró feladatává tett olyasmiket is, amelyek később is fontos katonai ügyészi feladatok voltak.

Előírta ugyanis, hogy a hadi bírók ellenőrizzék a raktárakat, vegyenek részt a mustrában s ellenőrizzék, hogy a kereskedők, markotányosok helyes mércét használnak-e. (vesd össze az eddigi törvényességi vizsgálatokkal).

Előírta a törvény azt is, hogy a hadi bírók folyamatosan magyarázzák a katonáknak a rájuk vonatkozó szabályokat:

„Szorgalmatos gondja legyen arra is a hadi bírónak, hogy ezen törvényes articulusokat vagy hadi regulákat gyakran ismertessék, hogy kicsinytől fogva a nagyig minden Rendeknek tudokra legyenek, és senki azoknak nem tudásával magát a törvény előtt ne mentegesse”. (vesd össze a mai jogpropagandával)

Tremmel professzor a törvény méltatása során erről is szót ejtett, elismerve, hogy a törvény „teret nyit a jogpropaganda bűnmegelező hatásának is”.⁶

⁶ Tremmel Flórián: *A katonai igazságszolgáltatás tricentenáriumi vetületei*. In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): *Az önálló katonai kodifikáció tricentenáriuma*. Pécs: Kóger Nyomda Kft., 2007. 242. o.

Az ismert okok miatt a Rákóczi szabadságharc alatt alkotott törvények rövid életűek voltak: a katonai büntetőjogban is az osztrák törvények uralkodtak el, amelyek szerint a katonai igazságszolgáltatást a hadbírói tiszti kar végezte, de az ügyészt ezek a törvények sem ismerték.

A sajnálatosan szintén rövid életű 1848-49-es szabadságharc idején voltak ugyan elképzelések és törekvések a magyar katonai jog megalkotására, de a hadi események gyorsasága és az idő hiánya miatt ezek nem realizálódtak.

A szabadságharc leverését követően továbbra is – sőt a kiegyezés után is - a Mária Terézia nevéhez fűződő osztrák katonai büntetőjogot alkalmazták. Farkas Ádám „Adalékok az 1912. évi katonai jogalkotás történetéhez” című előadásában így jellemezte a helyzetet: „az 1912-es jogalkotás előtt a magyar katonai büntető-eljárásjogot a XVIII. századi, anakronisztikus, Mária Terézia nevével fémjelzett osztrák szabályok határozták meg”.

Amint ezt elsősorban Farkas Ádám már említett előadásából tudjuk, „a katonai büntetőeljárás kérdése már az 1870-es, 1880-as években akut kérdés volt úgy az országgyűlésben, mint a minisztertanácsban. Tehát már majd félévszázaddal az 1912-es jogalkotás előtt törvényjavaslatok és kormányzati egyeztetések irányultak a katonai büntető-eljárásjog, majd a teljes katonai büntetőjog reformjára, ami azonban Bécs hajlíthatatlan akarata miatt 1912-ig eredménytelen maradt.”⁷

Az 1912-ig fennálló állapot miatt a katonai bíró- ügyész szerep megosztásra még akkor sem került sor, amikor 1871. évi XXXIII. törvénycikk létrehozta a bíróságoktól független királyi ügyészséget. A magyar katonai igazságszolgáltatás ekkor még a polgári igazságszolgáltatástól teljes mértékben elkülönülve, a haderőbe szervesen beépülve működött, mégpedig ugye az osztrák törvények szerint, azok pedig nem ismerték a katonai ügyészt.

⁷Farkas Ádám i.m. 4. o.

A monarchián belüli önálló magyar nemzeti hadserege létrejötte (1910) után alkották meg az 1912. évi XXXIII. törvénycikket, „A Honvédség katonai perrendtartásáról”. (Kbp.)

Ez volt az első önálló magyar katonai büntető eljárási törvény, hiszen Rákóczi törvényében az anyagi és eljárásjogi szabályok nem váltak szét, azért azt az első magyar katonai büntetőjogi törvénykönyvnek (egyek szerzők szerint haditörvénykönyvnek) lehet nevezni.

A korszerű külföldi katonai-büntetőeljárási megoldások ismeretében, valamint az 1896 óta hatályos büntető perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról) alapvető elveinek figyelembe vételével történt kodifikáció természetesen figyelemmel volt a sajátos katonai viszonyokra, a katonai rend és fegyelem fenntartásához fűződő érdekekre is. A katonai büntetőeljárással szembeni fokozott követelményként fogalmazták meg, az eljárás gyorsaságát: „a fegyelem csak úgy tartható fenn, ha a büntetendő cselekményt a büntetés lehetőleg nyomon követi”.⁸

A törvényjavaslat vitája után a Képviselőház Véderőbizottsága véleményét a következők szerint összegezte: „...katonai igazságszolgáltatási tekintetben a javaslat teljes elismerést érdemlő alkotás, mert amidőn katonai perrendben a külön vádat és védelmet nélkülöző eljárás helyébe a vádelvet és kapcsolatosan a védelmet, az írásbeliség helyére a szóbeliséget és közvetlenséget, az ügyek referálása helyébe a főtárgyalást, az eljárás titkossága helyébe a nyilvánosságot, az elavult fellebbviteli rendszer helyébe modern perorvoslatok rendszerét hozza be: nemcsak a mai állapotokhoz képest mutat igen nagy jelentőségű haladást, hanem a külföld legújabb hasonló törvényhozási művei közt is kiváló helyet fog majd elfoglalni”.⁹

⁸ A közös haderő bűnvádi perrendtartásról szóló 1912. évi XXXII. tc. általános indokolása

⁹ Idézi Csóka Ferenc: *„Az 1912 XXXII. és XXXIII. Törvénycikkek keletkezésének története, 1911-1912”* című írásában. Budapest: kézirat, 2013. 14. o.

A törvény rendelkezéseinek ismertetését mellőznénk, csupán a témánk szempontjából legfontosabbakat említjük.

Ez a törvény szabályozta a katonai bíróságok, mint külön bíróságok eljárását, és létrehozta a hadbírói szervezetet.

Ugy rendelkezett, hogy első fokon, csapatszinten laikusokból álló dandárbíróóság működjön, másodfokon, lényegében fellebbviteli bíróságként jogvégezett hadbírákból álló hadosztálybíróóság járjon el, legfőbb szinten pedig a Kúria melletti Legfelsőbb Honvéd Törvényszék.

A törvény bevezette, nevesítette a katonai ügyészt; ahogyan Farkas Ádám fogalmazott: „kialakította az önálló katonai ügyész napjainkra már száz esztendőszintű intézményét”.¹⁰

A 44. § előírta, hogy „vádoló gyanánt” a dandárbíróóság előtt (nem jogász) ügyészi tiszt, a hadosztálybíróóság előtt jogvégezett honvéd ügyész, a legfelsőbb honvédtörvényszék előtt, pedig az uralkodó által kinevezett honvéd koronaügyész járjon el.

E jogszabály volt tehát az első, amely magyar katonai büntetőeljárásban ügyész közreműködését tette kötelezővé, azaz e törvénycikk intézményesítette a közvádoló szerepét ellátó katonai ügyészt és kimondta, hogy „a honvéd ügyész és az ügyészi tiszt a bíróságtól független”.

Ez a Kbp. 1952-ig volt hatályban.

A későbbi katonai ügyészi szervezet szempontjából alapvető jelentőségű törvénycikket az Országgyűlés június 5-én, a Főrendi-ház június 15-én elfogadta, a Magyar Országgyűlés Szentesítési Közös Bizottsága június 16-án „legfelsőbb szentesítés alá terjeszhetőnek jelentette ki”, majd a július 5-ei királyi szentesítés után 1912. július 8-án hirdették ki.

A katonai ügyészi szervezet történelmi gyökereire való emlékezés jegyében ezt a napot választottuk a katonai ügyészek napjává.

¹⁰ Farkas Ádám: i.m. 5. old.

Az önálló magyar katonai büntető eljárási törvény megszületése kapcsán fontosnak tartom megemlíteni, hogy a katonai büntető anyagi jog „magyarosítására” azonban még két évtizedet várni kellett. E korszak kuriózuma, hogy a monarchiából való kiválás ellenére, a már magyar törvényben szabályozott büntető eljárásban 1931-ig az osztrák Kbtbk.-t alkalmaztuk. Amikor az 1878. évi V. tc. (Csemegi Kódex) passzusait 1884-ben egy játékos kedvű, magát Doctor Deodatusnak nevező szerző versbe szedte, a személyi hatályról is verselt: „fegyveres erőre kivételek vannak, külön törvényekben leled nyomát annak”.¹¹

Nyilván nem gondolta, hogy közel fél évszázadig, nemhogy külön, hanem idegen törvényben kell keresni a kivételeket.

A továbbiakban már csak kizárólag a katonai ügyészi szervezet sorsával kívánunk foglalkozni.

A Kbp. hatályba lépésével kialakult honvédtörvényszéki szervezetet először csak a II. világháborút követő időben érintették változások.

Az 1740/1946. számú Miniszterelnöki rendelet honvéd ügyészségeket állított fel a honvéd kerületparancsnokságok székhelyein, (Budapesten, Szegeden, Pécsen és Debrecenben), ahol honvéd törvényszékek is megkezdték működésüket.

A honvéd ügyészségek a HM alá tartoztak, az ügyészeket a honvédelmi miniszter nevezte ki. A Honvéd koronaügyész státusza megszűnt – anakronizmus lett volna a Köztársaságban koronaügyésznek működni – s a továbbiakban a legfőbb államügyész lett a honvéd ügyészségek szakmai előjárója.

Az 1948: LXIII. tv. ”A katonai igazságügyi szervezet valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról” szolt, s lényegesen változtatott az addigi helyzeten.

Ekkor a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék illetve a Kúria Honvédbíróági Fellebbviteli Tanácsa helyére a Katonai Főtörvényszék került, amely mellett a vád képviselőjét a katonai főügyész látta el, akit a honvédelmi miniszter nevezett ki a hadbírák

¹¹ *A Magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.* Versbe szedte Doctor Deodatus. Budapest: Eggenberger féle Könyvkereskedés, 1884. 2. o.

állomány-csoportjából. A katonai főügyész és helyettesei a Katonai Főtörvényszéktől függetlenek voltak és a honvédelmi miniszternek alárendelve működtek, a katonai ügyészségek elöljárója pedig a katonai főügyész volt.

A rendőrök elleni bűnvádi ügyekben való eljárásra a belügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértésben a rendőrség szakvizsgázott tagját rendelte ki, aki katonai főügyész helyettesként járt el, s ebben a minőségében a katonai főügyész felügyelete alatt állt.¹²

Az említett törvény hatályba lépése, tehát 1948. után öt év alatt számos különböző jogszabály érintette a katonai ügyészi szervezetet, de az addig legnagyobb jelentőségű változás 1953-ban következett be. Az 1953. évi 13. számú Tvr. a 23 fegyvernemi, és magasabb egység mellett működő katonai ügyészséget az egységes ügyészi szervezetbe integrálta, és megszűnt a HM-el szemben fennálló függőség.¹³

1955-ben a katonai bíróságok integrálódtak az egységes bírósági szervezetbe, majd 1957. február 28-ával megszűntették a fegyvernemi és az egyes magasabb parancsnokságok mellett működő valamennyi katonai bíróságot és katonai ügyészséget, március elsejével pedig megkezdte működését.

Azonos székhelyen, azonos illetékességgel alakultak meg a Katonai Ügyészségek, és emellett létrehozták budapesti székhellyel a Határőrség Katonai Ügyészségét is.

Az ezt követő három évtizedben a katonai igazságszolgáltatás szervezete, hatásköre nem változott.

Ellenben: az 50-es években kezdődött integrálódási folyamat eredményeként az addig önálló jogszabályokba foglalt katonai büntetőjogi illetve katonai büntető-eljárásjogi rendelkezések is bekerültek az általános törvényekbe. (Btk., Be.)

¹² Vö. Kardos Sándor: *A magyar katonai büntetőjog rövid története.* Debrecen, Debreceni Egyetem Jog és Államtudományi Intézet, 2002. 137. o.

¹³ Kardos Sándor i.m. 2002. 139. o.

- Az 1961. évi V. tv. (Btk.) egységes kódex volt és elvetette a Ktbtkt.-t. Ennek indoka „... a katonákra vonatkozó anyagi büntetőjogi rendelkezések az általánoshoz képest csupán részlegesen eltérő vagy kiegészítő szabályozást igényelnek, így az általánostól való mesterkéltnél külön tartása többé nem indokolt”.¹⁴
- Az 1951. évi III. tv. (Bp.) végrehajtásáról szóló 1951. évi 31. sz. tvr. rendelkezett arról, hogy Bp. rendelkezéseit a katonai büntető-eljárásban is alkalmazni kell, de csak 1962-ben jutottunk el odáig, hogy „a katonai büntetőeljárásra vonatkozó egyes különös rendelkezések” az egységes Be.-be (1962. évi 8.sz. tvr.), annak XVII. Fejezetébe kerüljenek, s ugyanez érvényesült az 1973. évi új büntetőeljárás kódexben (1973. évi I. tv.) is, és ezen nem változtatott az 1998. évi XIX. tv. és annak számos módosítása sem.

A politikai, közjogi rendszerváltást közvetlenül megelőző időben – talán nem egészen véletlenül – napirendre kerültek a katonai igazságszolgáltatást érintő kérdések.

1988 őszén tárgyalta a Parlament Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter előterjesztésében azt a törvényjavaslatot, amely elfogadása után az 1989. évi XXVI. törvényként lényegesen érintette a katonai igazságszolgáltatást, bár ekkor még csak a hatáskört. Lényegesen szűkítette a Btk. katonafogalmát (így a katonai bűncselekmények alanyainak körét) úgy hogy 1990. május 1-től katonának csak a Néphadsereg és a Határőrség tényleges állományú tagjait tekinti.

Végül: a törvény szűkítette a katonai bírósági hatáskört azzal is, hogy megváltoztatta a katonai büntetőeljárás hatályát akként, hogy azt a katonák által elkövetett katonai bűncselekményekre korlátozta, az egyéb bűncselekményei tehát a rendes bíróságok hatáskörébe kerültek.

¹⁴ Kardos Sándor i.m. 2002 140. o.

Így szükségszerűen megszűnt a Katonai Főügyészség Belügyi Főosztálya és az öt katonai ügyészség belügyi osztálya is, a belügyi állományú katonai ügyészek leszerelésével pedig mintegy egyharmadával csökkent a katonai ügyészi létszám.

A megoldással kapcsolatos aggályokat fejezi ki viszont, hogy egy ugyanakkor életbe lépő jogszabály-módosítás (az 1972. évi V. Útv. Mellékletének módosítása) a katonák szolgálattal összefüggő vagy a szolgálati helyen elkövetett bűncselekményeinek nyomozását továbbra is a katonai ügyészekre bízta, ezzel elismerve, hogy az ilyen ügyek elbírálásának legalább az előkészítéséhez speciális szakismeret kell.

(Ekkor az az „érdekes” helyzet alakult ki, hogy a megyei főügyészi jogállású katonai ügyészség vezetője által aláírt vádjavaslatot a járási ügyészség vezetője bírálta el, hiszen a vádat is ő képviselte az illetékes „civil” bíróság előtt.)

Mindez tehát akkor még mélyebben nem érintette a katonai igazságszolgáltatás szervezetét. De a miniszteri előterjesztés befejező mondata így hangzott: „csak zárójelben jegyzem meg, hogy át kell természetes alakítani a katonai bíraskodás szervezeteit is.”

Ez végül is nem sokáig váratott magára, az 1991. évi LXVI. tv. ugyanis (a különbíraskodás tilalmára hivatkozva) megszüntette a katonai bíróságokat valamint a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumát is, és 1992. január 1. hatállyal létrehozta a kijelölt megyei bíróságok katonai tanácsait.

A másfél év tapasztalatai alapján ugyanakkor újra a katonai büntetőeljárásra utalták a katonák szolgálattal összefüggő illetve a szolgálati helyen elkövetett bűncselekményeit is.

Később (1994-ben, 1996-ben és 2000-ben) jelentős hatáskör bővítés történt: a rendőrség, a polgári titkosszolgálatok és a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjai is „katonák”, így a katonai bűncselekményeknek alanyai. Ugyanakkor a fegyveres erők tagjainak minden bűncselekménye, a bv. és a polgári titkosszolgálati hivatásos állományúak szolgálattal összefüggő vagy a szolgálati

helyen elkövetett bűncselekményei is, és a szövetséges katonák bűncselekményei is katonai büntetőeljárás hatálya alá kerültek.¹⁵

Ezt úgy értékeltük, hogy határozottan felfelé ívelt a katonai igazságszolgáltatás bizalmi görbéje, és annak idején még a katonai bíróságok visszaállítását is elképzelhetőnek tartottuk.

A katonai ügyészi szervezet egyébként nem osztozott a katonai bíróságok sorsában, a szervezet megváltoztatására ekkor még – sem 1992-ben, sem később - nem került sor. Sőt az ítélőtáblák és a fellebbviteli főügyészségek létrehozása okán megalakult a Katonai Fellebbviteli Ügyészség is, amely országos hatáskörű szervezetként a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa előtt képviselte az ügyészi álláspontot.

És egy aprónak tűnő, de nem jelentéktelen kiegészítés: 2002-ben legfőbb ügyészi utasítás hozta létre azt a mobil katonai ügyészi csoportot, amelynek feladata a békefenntartó tevékenységet ellátó csapatoknál helyszíni nyomozási és más ügyészi teendők ellátása volt.

A politikai rendszerváltás körüli időkben tehát - és ez szakmai körökben közismert – sőt, valójában a Kulcsár féle törvényjavaslat előkészületei során merült fel először Magyarországon a katonai igazságszolgáltatás megszüntetésének ötlete, ami aztán megreformálás igényévé szelődött ugyan, de többször felerősödtek mégis, azok a szakmai színezetű, de inkább politikai indíttatású vélemények, amelyek szerint tarthatatlan és nemzetközi egyezményeket is sért a katonai bíróságok, mint külön bíróságok fenntartása.

Az ezzel kapcsolatos vitákban gyakran hangzottak el olyan kinyilatkoztatások, hogy a jogfejlődés iránya a katonai igazságszolgáltatás megszüntetését indokolja, hogy Európában ez

¹⁵ A katonai büntetőeljárás hatályának alakulását nagy alaposággal mutatja be Bögöly Gyula. Lásd: Bögöly Gyula: *A katonai büntetőeljárás hatálya Rákóczitól napjainkig*. In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció Tricentenáriuma*. Pécs: Kódex nyomda, 2007. 17-32. o.

már sehol sincs így, hogy ez egy szocialista hagyomány, sőt, hogy a katonai bíraskodást a volt szocialista országok is felszámolják.

Az igazság az, hogy nem sokat tudtunk arról, hogy valójában hol és milyen feltételekkel működik illetve, hogy hol és milyen okok miatt nem működik katonai igazságszolgáltatás Nyugat-európában és a világ más részein, sőt azt se igazán tudtuk, hogy a hozzánk hasonló helyzetben lévő volt szocialista országokban miként alakult a katonai igazságszolgáltatás.

Mindezek miatt fontos volt számunkra a külföldi megoldások megismerése, a mienkkel való összevetése.¹⁶

Arra az alapkérdésre igyekeztünk választ keresni, hogy már országokban, milyen vélemények alakultak ki arról, hogy a törvény előtti, a bíróság előtti egyenlőség eszménye összeférhet-e a katonai bíraskodás, a katonai igazságszolgáltatás létevel.

Arra is kiterjedt az érdeklődésünk, hogy mások hogyan értelmezik azt, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy a saját bírósága előtt feleljen és hogyan értendő a sokat emlegetett külön-bíraskodás, a külön bíróságok felállításának tilalma.

Eldöntésre váró kérdésnek tekintettük ugyanis azt, hogy a katonai bíróság valójában külön- bíróság-e, vagy pedig nem más-e, mint szakbíróság, és ha ez utóbbi, akkor nem ez-e valójában az a saját bíróság, amelyhez joga van egy katonának.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy más országokban milyen mérvű és jellegű a katonák büntetőjogi többletfelelőssége, illetve hogy annak ellensúlyozásaként bizonyos speciális (privilegizált) eljárásjogi megoldások teret nyertek-e.

Természetesen fontosnak tartottuk azt is, hogy képet kapjunk a más országokban működő katonai ügyészségek és bíróságok kompetenciájáról, a katonai igazságügyi szervezet funkciójáról, szervezeti felépítésükről, az egyéb igazságügyi szervekhez és a katonai hierarchiához való viszonyukról és arról, hogy az adott

¹⁶ Részletesen lásd: Kovács Tamás: *A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok*. In *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok* XXXV. szám. 364-415 o.

viszonyrendszerben hogyan biztosítják (biztosítják-e) a katonai bírósági és ügyész függetlenségét.

Az első fontos tapasztalat szerint téves alapfeltevés az, hogy a jogfejlődés a katonai igazságszolgáltatás megszüntetéséhez vezet; ilyen fejlődési tendencia nem mutatható ki. Ezzel szemben az állapítható meg, hogy elsősorban történelmi, politikai okok játszottak döntő szerepet abban, hogy bizonyos európai országokban nincs, vagy nem a mi fogalmaink szerinti formában van katonai igazságszolgáltatás. Feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy ahol megszüntették a katonai bíróságot ott is felemás módon tették ezt. Azért felemás a megszüntetés, mert:

- a háború idejére nem terjed ki (sehol)
- nem történt meg a katonai bírósági szervezet teljes felszámolása (lásd: Franciaország, Németország, Hollandia),
- az úgynevezett rendes bíróságok a katonák büntetőügyeinek elbírálásánál kénytelenek olyan katonai sajátosságokat figyelembe venni, amelyek elkerülhetetlenné teszik szakosodásukat, s így szervezetük és eljárásuk bizonyos fokú katonai színezetet kap (lásd: pl. a francia, holland, belga, finn megoldásokat),
- a katonai bíróságok hiánya felveti annak veszélyét is, hogy a parancsnoki jogkör oly mértékben kiszélesedik, hogy annak gyakorlása már igazságszolgáltatási tevékenységnek felel meg (ez leginkább Dániában tapasztalható).

A katonai bíróságokkal kapcsolatban külföldön általában és különösen nagy hangsúllyal nem vetődik fel, hogy külön bíróságok lennének. Ilyen irányú érdeklődésünkre olyan választ kaptunk, hogy az adott állam alkotmánya vagy alkotmányos, nyilvánosan kihirdetett törvénye által létrehozott és a törvényben szabályozott módon működő bíróságokról van szó, ezek pedig nem külön bíróságok.

E dolgozat kereteit meghaladná, ha ismertetni szeretnénk a különböző országokban választott megoldásokat.

Azt azonban – a Nemzetközi Katona Jogi és Hadijogi Társaság rendezvényein, a különböző katonai jogászi illetve ügyészségi konferenciákon szerzett ismereteink alapján – leszögezhetjük, hogy a világ államainak túlnyomó többségében – a latin-amerikai, afrikai, ázsiai és angolszász jogrendszerű országokban szinte mindenütt – a NATO illetőleg az EU tagországok többségében működik katonai igazságszolgáltatás – ezen belül katonai ügyészség -, vagy legalábbis katonai ügyekre szakosodott kijelölt bírósági, ügyészségi egység.

Megállapíthatjuk, hogy a katonai igazságszolgáltatás országonként eltérő fejlődést eredményező vitákban formálódott és formálódik ma is. Visszatérően felmerült több országban is a katonai igazságügyi szervezeteknek a hatalmi tényezőktől, különösen a katonai vezetéstől való függetlensége fokozottabb biztosításának igénye, a katonai bíraskodás személyi és tárgyi hatálya szűkítésének kérdése, sőt néhány országban a katonai bíraskodás megszüntetése is. (Ezek azonban nem vezettek eredményre például Svájcban, Oroszországban, Moldáviában) Ugyanakkor az országok többségében éppen a megfelelő szakmai érveknek köszönhetően a katonai igazságszolgáltatás helyzete megszilárdult. (A tanulmány elkészülte – 1997 – után ismereteink szerint csak 2 országban; Belgiumban és Szlovákiában számolták fel a katonai igazságszolgáltatás szervezeteit)

Azokban az országokban, ahol valamiféle katonai igazságszolgáltatás működik mindenhol kiemelik, hogy a katonai bíróságok nem külön bíróságok, hanem rendes bíróságok, ám szakbíróságok, s talán nem melleleg minden országban az egyéb bíróságoknál sokkal gyorsabban eljáró bíróságok. Ez azért fontos, mert a hozzáértő, szakszerű eljáráshoz és az ésszerű határidőhöz való jog is európai norma.

A katonai igazságszolgáltatás fenntartása mellett szóló szakmai érvek általában éppen e két vonatkozásban fogalmazódtak meg: a szakismeret és a fegyelem szempontjából oly fontos gyors eljárás tekintetében, s néhol harmadikként a katonai titokvédelmi szempontokat is felvetették.

A nemzetközi tapasztalatok kapcsán a katonai igazságszolgáltatásról és a katonai bírászkodásról szoltunk, de természetesen mindehhez szorosán kapcsolódik a katonai ügyészségek helyzete is.

A katonai ügyészségi szervezetet és funkciókat illetően vegyes a kép, azt azonban mindenesetre leszögezhetjük, hogy a magyar katonai ügyészség szervezetére és feladatkörére vonatkozó jogi megoldások a nemzetközi összevetésben is megfelelőek voltak, és soha, semmilyen kritika nem érte általában a katonai igazságszolgáltatási berendezkedésünket, megoldásainkat sem, még az Eu.- csatlakozást megelőző amúgy meglehetősen kritikus elemzésekben, értékelésekben sem.

Egyébként a nemzetközi összehasonlítások azt igazolják, hogy e körben a jogi kompatibilitásra és a jogi harmonizációra való törekvés nem parttalan, hanem csak bizonyos elvi jelentőségű fő kapcsolódási pontokra irányul és teret ad a nemzeti jogi és katonai hagyományok érvényesülésének is.

Ide vonatkozóan szívesen idézzük Györgyi Kálmán volt legfőbb ügyész: „ha Európába igyekszünk, az alkalomhoz illően kell öltözködnünk, de öltözetünket díszíthetik népviseleti elemek is”.

A magyar katonai ügyészség feltétlenül eu.- konform volt, megfelelt a NATO kompatibilitási igényeknek és tevékenysége harmonizált az Európai Emberi Jogi Egyezményvel is; értékes része volt a magyar katonai és a magyar jogi kultúrának.

A magyar katonai ügyészi szervezet pozíciója tehát szilárdnak tűnt, az állomány teljesítménye, szakmai felkészültsége, fegyelme elismert volt a szervezeten belül, és fegyveres szervek vezetői előtt is.

A magyar katonai ügyészi szervezet megbecsült része volt a nemzetközi katonai jogász társadalomnak is.

1991-óta rendszeresen meghívást kaptunk – Közép és Kelet-európából egyedül mi – a US Court of Military Appeal (az USA Katonai Fellebbviteli Bírósága) nemzetközi konferenciáira.

1993-ban mi is vállalkoztunk egy katonai büntetőjogi konferencia megrendezésére, s ennek sikerén felbuzdulva azóta is

rendszeresen sor kerül a biennális konferenciákra, tavaly a jubileumi X.-re, amelyeken rendre 5 földrész 28-30 országának vezető katonai jogászai vettek részt. A konferenciák rendezésébe később bevontuk a jórészt katonai ügyészek által 1996-ban alapított Magyar Katonai Jogi és Hadi Jogi Társaságot, amely rövidesen a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság egyik legjelentősebb tagszervezetévé vált.

A magyar katonai büntetőeljárás jog és katonai ügyészség szervezeti megoldásai (elsősorban az, hogy az ügyészség részeként, a katonai hierarchiától függetlenül működött) nagy érdeklődést váltottak ki, olyannyira, hogy minderről több előadás megtartására kértek fel bennünket az US Army JAG-tól Törökorszáig, Braziliától a rodoszi hadijogi konferenciáig, Lettországtól Szlovéniáig.

Mindezek miatt bizonyos előjelek ellenére is váratlan volt, hogy legfőbb ügyész úr a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megalakulásának 15. évfordulója alkalmából 2011. szeptember 8-án megrendezett jubileumi konferenciánkon a X. Budapesti Nemzetközi Katonai-büntetőjogi Konferenciát köszöntő beszédében – rangos külföldi vendégeinket is meglepve – bejelentette, hogy 2011. december 31-ével a katonai ügyészi szervezet megszűnik.

És valóban megszűnt a Katonai Főügyészség (így a katonai főügyészi tisztség is), megszűnt a Katonai Főosztály (beolvadt a Kiemelt Ügyek Főosztályába), és megszűntek a katonai ügyészségek, amelyek bázisán létrejöttek a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályai, a volt katonai ügyészségvezetők vezetésével.

A legfőbb ügyésznek a 2011. évi Országgyűlési Beszámolója lakonikus rövidséggel intézi el az ügyet: „2011. november 28-án az Országgyűlés elfogadta az ügyészségről valamint a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló sarkalatos törvényeket... Az új ügyészi törvény – a honvédelemről és a magyar honvédségről szóló törvénnyel azonosan - már nem rendelkezett a megszűnő katonai ügyészségről, a katonai ügyészek – e jogállásukat megtartva – 2012. január 1-el betagozódtak az ügyészi szervezetbe, s a katonai

büntetőeljárásra tartozó ügyek mellett más ügyek felderítésében, nyomozásának felügyeletében, vádképviselésében is részt vesznek”.¹⁷

Miért történt mindez?

Az igazi okokat, igazából a hivatalos indokokat sem ismerjük, csupán annyi tudható, amennyit erről legfőbb ügyész úr az említett konferencián elmondott.

E szerint: „az eddig katonai szervezatként is működő katonai ügyészség kizárólag ügyészi szervezatként folytatja munkáját”.

Ez nem így valósult meg, hiszen a volt katonai ügyészség megszűnt bármilyen szervezeti egység lenni, azaz a volt katonai ügyészségek nem valamilyen „ügyészi szervezatként” folytatják munkájukat, hanem amint legfőbb ügyész úr akkor bejelentette, a katonai ügyészek valójában „... a központi irányítás alatt álló, regionálisan szervezett, civil és katonai ügyészekből álló, nyomozó ügyészségek tagjaiként” járnak el.

Legfőbb ügyész úr azt is elmondta, hogy „az addigi viszonylagos szervezeti elkülönülés tarthatatlanságának megoldás keresése vezetett el” a választott megoldáshoz.

A Katonai Ügyészség megszüntető okirata, amelyet 2011. november 29-én írt alá a legfőbb ügyész és a honvédelmi miniszter, 3. pontjában is csak azt írja, hogy „a megszüntetés oka: a honvédelemről és a magyar honvédelemről valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. Törvény hatályba lépésével egyidejűleg a katonai ügyészségek kettős jogállása megszűnik, az MH szervezeti keretéből törlésre kerül”.

A döntésről szóló híradások, tájékoztatások már egyértelműen arról szóltak, hogy a katonai ügyészséget integrálni kellett az ügyészi szervezetbe.

Nos, ezek a hivatkozások megalapozatlanok. A katonai ügyészi szervezet 1953-óta integráns része volt az egységes ügyészi

¹⁷ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2010. évi tevékenységéről 4-5. o.

szervezetnek. (a Wikipédián is olvasható, hogy „1953-ban az addig HM alá tartozó Katonai Ügyészségek integrálódtak az ügyészségbe”).

A legfőbb ügyész 2010. évi Országgyűlési Beszámoló jelentése is úgy fogalmazott még, hogy „a katonai ügyészi szervezet az egységes ügyészi szervezet integráns része... A katonai ügyészek tevékenységükben függetlenek, a katonai hierarchiától. Ennek biztosítéka az is, hogy a katonai ügyészi szervezetet a legfőbb ügyész irányítja, egyik helyettesén, a katonai főügyészen keresztül”.¹⁸

A legfőbb ügyész 2011. évi Országgyűlési Beszámolója is megerősíti mindezt: „a katonai ügyészi szervezet 2011. december 31-ig az egységes ügyészi szervezet integráns részét képezte”.¹⁹

Mit kellett tehát integrálni 2012. január 1-jén?

Az viszont tény, hogy a katonai ügyészi szervezet viszonylagos önállósággal rendelkezett, a HM költségvetési fejezetében önálló Címet képezett, s ugyan a legfőbb ügyész hozzájárulásával, de önállóan ápolhatott nemzetközi kapcsolatokat.

Rögtön megjegyezzük, hogy ez a költségvetési helyzet semmilyen függést sem eredményezett, hiszen a költségvetési törvény meghatározta a Címnek biztosított összeget, amellyel a katonai főügyész rendelkezett. Tény viszont, hogy a beruházásokat, felújításokat a HM központi tartalékából fedezték úgy, mint bármely más katonai szervezet részére.

Mindenesetre ennek a talán látszólagos függésnek a megszüntetésére valamennyi legfőbb ügyész törekedett. Az volt a cél, hogy a Cím kerüljön át a Magyar Köztársaság Ügyészsége Fejezetbe. A HM ezzel egyet is értett, de a központi keretből a katonai ügyészi szervezetbe fordított költségek több éves átlagát nem

¹⁸ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2010. évi tevékenységéről 4. o.

¹⁹ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2011. évi tevékenységéről 4. o.

akarta átengedni, ezért ezek a próbálkozások soha nem vezettek eredményre.

Nem hihetjük, hogy e probléma megoldása indokolta volna a szervezet megszüntetését és nem belátható, hogy miért volt „tarthatatlan” ez a fajta viszonylagos önállóság (és nem szervezeti elkülönülés).

Az viszont nem vitatható, hogy feszültségeket okozott helyenként a munkaterhelés aránytalansága.

A honvédség létszáma radikálisan lecsökkent, a sorállományú szolgálat megszűnt, a határőrség is megszűnt és a rendőrségbe integrálódott, ez is létszámcsökkenéssel járt. A honvédség feladatai alapjaiban változtak, így a kiképzés jellege és a szolgálati feladatok jellege is megváltozott.

Mindez érzékelhetően kihatott a katonai bűnözés számszerű alakulására, dinamikájára, struktúrájára is.

Ugyanakkor a nyomozó ügyészségek munkaterhe nőtt, vagy legalább is nehezen elviselhető szinten stagnált.

Mindezek miatt 2005-ben a Legfőbb Ügyészség felső vezetése egyetértett abban, hogy a új Btk. – akkor remélt közeli – elfogadása után, mivel minden tervzet szerint a vámőrök is katonák lettek volna, s ha emiatt úgyis meg kell változtatni a Be.-nek a katonai büntetőeljárás hatályára vonatkozó szabályait, akkor kezdeményezzük, hogy valamennyi, a Btk. 122. § szerinti katona minden bűncselekménye tartozzon a katonai büntetőeljárásra. Ilyen megoldás esetén a katonai ügyészségek igazán el lettek volna látva munkával, a nyomozó ügyészségek pedig igen lényeges munkatehertől szabadultak volna meg.

Még a legfőbb ügyész 2010. évi – 2011. május 5-én aláírt – beszámolója is lényegében támogatta ezt a korábbi elképzelést. Ugyanis a következőket tartalmazza: „ a katonai ügyészi szervezet felkészültsége és a bűnözés struktúra változásai miatt meg kell említeni, hogy fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló törvényben nevesített valamennyi rendvédelmi szerv esetében a jelenlegi katonai büntetőeljárási hatáskörök kiterjesztésével a szolgálattal össze nem függő

köztörvényes bűncselekmények esetén is lehetőség nyílna a büntető eljárások eddigieknél gyorsabb, ezáltal ésszerűbb határidőn belül történt befejezésére”.²⁰

Vajon mi történt 2011. május 5-e (az Országgyűlési Beszámoló aláírása) után, hogy a szeptember 8-án a konferenciánkon, már kész tényként jelentette be legfőbb ügyész úr a szervezet megszüntetését. Mi az oka, hogy a november 28-án elfogadott Ütv. már ennek megfelelően készüljön, hogy az akkor javában készülő új Btk. katona fogalma olyan legyen, hogy jelentősen kiüresíti a katonai büntetőeljárás hatályát, hogy 2012. január 1-től a katonai ügyész már nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyekben is eljárhasson. (A Btk. katona fogalma azóta többször is változott, de várhatóan lényegesen meg fog változni a Be.-nek a katonai büntetőeljárásra vonatkozó szabálya is. Mindez önálló dolgozatot igényelne, de itt most csak egy, a szokásosnál bővebb végjegyzet megfogalmazására van mód.)²¹

²⁰ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2010. évi tevékenységéről 42. o.

²¹ Nagyon tanulságos annak végigkövetése, hogy miként alakult ki végül a most hatályos katona fogalom illetve a katonai büntetőeljárás hatályának szabályozása.

A Btk.-ra vonatkozó 2012. februári Előterjesztés szerint a 131.§ (1) bekezdése úgy szólt volna, hogy „(1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja.” (Ez lényegében a katonai büntetőjog művelői várakozásának megfelelően bővítette volna az 1978. évi IV. törvény 122.§ (1) bekezdésében adott meghatározást, addig ugyanis nem volt katonának tekintendő a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a NAV hivatásos állományú tagja.)

Rövid idő múlva 2012. áprilisára azonban már is változott a helyzet; az akkor T.6958. szám alatt beterveztett Törvényjavaslat ugyanis már másként fogalmazott, és igen jelentősen szűkíteni kívánta a büntetőjogilag katonának tekintendők körét. Az Országgyűlés 2012. június 25-i ülésnapján fogadta el

a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényt, amelynek 127.§ (1) bekezdése az említett javaslatnak megfelelően úgy rendelkezett, hogy „E törvény alkalmazásában katona

- a) a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja,
- b) a rendőrség hivatásos állományú tagja, ha csapaterős feladatot hajt végre, vagy őrszolgálatot lát el,
- c) a büntetés-végrehajtási szervezet tagja, ha kötelékben lép fel, tömegoszlatást végez, vagy őrszolgálatot lát el,
- d) a hivatásos katasztrófavédelemi szerv tagja, ha konkrét veszélyelhárítást végez, vagy meghatározott fokozatú készülségben van.”

A fogalomból kimaradt tehát a NAV tagja, egyébként pedig a törvény a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjain kívül a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, illetve a hivatásos katasztrófavédelemi szerv tagját csak szűk körre meghatározott feladata vagy szolgálat ellátásnak esetére minősítette katonának.

Így azonban az említett fegyveres szervek tagjai ellen katonai bűncselekmény miatt folytatott eljárásokat (így nevezetesen a Bene László nyugalmazott altábornagy, volt Országos Rendőrőfkapitány, és társai elleni büntetőeljárást is) azonnal meg kellett volna szüntetni, hiszen a Btk. 127. § (1) bekezdés értelmében a említettek nem lettek volna büntetőjogi értelemben katonák, így a terhükre rótt katonai bűncselekményeknek nem lehetek volna alanyai. Ezt felismerve a törvény 2013. június 1-i hatályba lépése előtt 2012. december 17-én a 2012. évi CCXXIII. törvény 318. § (10.) bekezdése a már kihirdetett Büntető Törvénykönyv 127. § (1) bekezdését akként módosította, hogy „ e törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelemi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja.” Elhagyta tehát a törvény a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, és a hivatásos katasztrófavédelemi szerv tagjaira vonatkozó megszorításokat, s a katona fogalma alá vonta az onnan korábban mellőzött NAV-tagot, s tovább bővítve a kört, az Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagját is ide sorolta.

Ezzel azonban még nem volt vége a módosításoknak; a Btk. hatályba lépése előtt nem egészen egy hónappal 2013. június 3-án a LXXVIII. törvény 19. §

(1) bekezdése akként módosította a Btk. 127. § (1) bekezdését, hogy kihagyta a katona fogalmából a NAV tagját.

Megjegyzem, hogy a törvényalkotási következetességet, a megoldások szakmaiságát jól jellemzi, hogy Szabs. tv. 28. §. (1) bekezdése szerint szabálysértési eljárásban változatlanul katona volt egészen 2013. szeptember 1-ig a NAV hivatásos állományú tagja is. (a Szabs. tv. 28.§ (1) bekezdését 2013. évi XCIII. tv. 126. §-a módosította 2013. szeptember 1. hatállyal)

A katonafogalom alakulásával összefüggésben szükségszerűen felmerült a katonai büntetőeljárás hatályának kérdése is.

A Kormány 2013. októberében terjesztette be a T/12617. számú Törvényjavaslatot, az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról. A törvényjavaslat általános indoklásának 1.10. pontja alatt úgy fogalmaz, hogy „a javaslat a Btk. katonafogalma módosításának megfelelően módosítja a Be.-nek a katonai büntetőeljárás hatályára vonatkozó szabályát.”

A Törvényjavaslat 63. §-a szerint –kihagyva a kihagyandók –,a Be. 470. § (1) bekezdés c) pontja helyébe a következő rendelkezések lépnek:

(katonai büntetőeljárásnak van helye)

„c) a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény”.(kiemelés tőlem K.T.)

A javaslatnak megfelelő törvényt módosítás régóta és következetesen képviselt álláspontunknak majdnem teljesen megfelelne, és kétségtelenül legnagyobb részt megszüntetné a fegyveres szervek tagjai, „az 1996. évi XLIII. tv. (Hszt.) hatálya alá tartozók közötti – a katonai büntetőeljárást illető – indokolatlan különbségtételt. (V.ö. a Törvényjavaslatnak a 63. §-hoz fűzött részletes indoklásával)

Hiányérzetünk csak a NAV-tagokat illetően lehet, de a katona fogalomból kiemelésük után a Be. máshogy nem is rendelkezhetett.

(Mindenesetre megjegyezzük, hogy a Hszt. eredeti 1.§ (1) bekezdése értelmében a fegyveres szervek közé tartozott a vám- és pénzügyőrség is, mint ahogy a Hszt-t módosító 2010. évi CXXII. tv. 157.§ (1) bekezdése folytán immár NAV hivatásos állománya is fegyveres szerv tagja.)

Mivel jobb ez a megoldás az eredetileg elképzelnél?

Az eredetileg tervezett megoldás ugyanis tiszta képletet hozott volna létre, megszüntette volna a munkaterhelési anomáliákat, s a nagy múltú, elismert katonai ügyészi szervezet megtartásával biztosította volna a katonai rend és fegyelem szempontjából nagyon is fontos szakszerűségét és eljárási gyorsaságot, időszerűségét.

Miért tarthatjuk sajnálatosnak a katonai ügyészi szervezet megszüntetését?

Továbbá: a Be. a kizárólagos ügyészi nyomozásról szóló 29.§-ának e.) bekezdésében a többi felügyeleti szervekkel „egy kalap alá veszi” a NAV-ot is.

A kívánatos változtatás gyakorlati kihatásait, a katonai ügyészi szervezet hiányában minden bizonnyal felmerülő problémákat ma még nem lehet igazán felmérni, de előre látható, hogy ilyenekkel szembesülni fogunk. Végiggondolta valaki, hogy a Központi Nyomozó Főügyészség Regionális Osztályai hogyan fognak megbirkózni a jelentősen megnövekvő munkateherrel?

Ezek a szervezeti egységek ugyanis pillanatnyilag sem létszámban, sem infrastrukturálisan nincsenek felkészülve a várható (a helyi nyomozó ügyészségektől átkerülő bűnügyekkel járó) többletfeladatok fogadására.

Felmerül a kérdés, hogyha annak idején a katonai ügyészi szervezet megszüntetése indokoltságát, mint egy igazolandó, egyidejűleg radikálisan szűkíteni kívánták a Btk. „katona” fogalmát, és szinte kiüresíteni kívánták a katonai büntetőeljárás hatályát, akkor most, a katona-fogalom fokozatos, és jelentős bővítése, valamint a katonai büntetőeljárás hatályának igen jelentős tágítása után vajon nem lenne-e indokolt a szervezeti kérdések újra átgondolása.

De ide kívánczik Winston Churchill egyik ismert mondása: „építeni évekig tartó, hosszú, fáradtságos munka. A meggondolatlan romlásra egy nap is elég” (idézi Németh Ágnes: Rendészet és diplomácia 1. oldal Polgári Szemle 2010. október. VI. évfolyam 6. szám.

A katonai ügyészség tevékenységét, munkáját ismerők értékelni tudják és értékelték is a katonai ügyészi munka rendeltetését, jellegét, fontosságát, és értékeit így azt is tudják, hogy mit veszítünk. A katonai ügyészi szervezet megszüntetésével a magyar jogi és katonai kultúra egy jelentős, évszázados intézményét szüntették meg és meggyőződésünk, hogy ennek a katonai szervezetek rendjére és fegyelmére hátrányos következményei érezhetőek lesznek.

Erre utalt Nyíri Sándor volt legfőbb ügyész „A múlt mindig velünk van” című könyvében, amikor a katonai ügyészekről is megemlékezett:

„Jól képzett nyílt, őszinte fegyelmezett, sokat és jól dolgozó jogászoknak ismertem meg őket. Bár éppen mostanában (a 2012-ben megjelent könyv írása idején KT) hallani híreket arról, hogy megszüntetik a katonai ügyészségeket. Annak ellenére, hogy a hazai katonai igazságszolgáltatás gyökerei II. Rákóczi Ferencig vezethetők vissza, és a demokratikus országok többségében ma is van katonai ügyészség”.²²

Bizonyára jól esett a katonai ügyészi szervezet tagjainak, hogy legfőbb ügyész úr a rossz hír bejelentésével egyidejűleg elismeréssel szólt addigi teljesítményükről. Elmondta, hogy „a katonai ügyészek széleskörű nyomozati tapasztalatait és megszerzett szaktudását” a jövőben is, új területeken is, így a korrupció elleni fokozott küzdelemben ki akarja használni az ügyészi szervezet.

A katonai ügyészek „betagozódásával” valóban jelentősen erősödött a Központi Nyomozó Főügyészség és létrejöttek annak regionális osztályai is. Ez valóban fontos érdek volt. Sérült azonban egy másik fontos érdek.

A legfőbb ügyész úr is említette a szóban forgó köszöntő beszédében, hogy „egy fontos dologban a jogalkotó mindig következetes volt, a fegyveres és rendészeti szervek rendjének és

²² Nyíri Sándor: *A múlt mindig velünk van*. Nyíregyháza, Addlea Kiadó 2012. 50. o.

fegyelmeinek biztosítása érdekében szükséges a szakértő, hatékony és gyors igazságszolgáltatás”.

Ugy véljük, ez a következetesség – amely egyébként már korábban, a bíróságok katonai tanácsaira vonatkozó szabályok változtatgatásai során is megbicsaklott – megtört.

Az új szisztémában, - amikor a nyomozó főügyészségen és az alárendeltségébe tartozó regionális osztályoknál szolgáló katonai ügyészeknek (akik immár nem katonai ügyekben is eljárhatnak) meghirdetett feladata a korrupció elleni hatékonyabb ügyészi munka, a bonyolult, munkaigényes ügynevezett civil bűnügyek nyomozása, vádképviselése -, nehezen várható el a kisebb súlyú, így talán kevésbé fontos, de a katonai fegyelem szempontjából mégis nagyon fontos ügyek gyors intézése.

Statisztikailag igazolható, hogy a valamikor példamutató gyorsaságú katonai bírósági ítélezés mennyi veszített időszerűségéből a katonai bíróságok önállóságának megszüntetése, de elsősorban azóta (2006. június 1.) hogy a katonai bírák nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyekben is eljárhatnak.

Félő – mi több majdnem biztosak lehetünk benne –, hogy az évtizedeken át mindig legjobb időszerűségi mutatókat produkáló ügyészségi szervezeti egység megszűnése, a feladatkörök változtatása után a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyek nyomozásának gyorsasága lényegesen vissza fog esni. Tudjuk, mindenféle igazságszolgáltató tevékenységgel szemben követelmény (reálisan: kívánalom) a gyorsaság; a büntető igazságszolgáltatásra ez fokozottan igaz, de a katonai büntető igazságszolgáltatásban ez eddig valóban alapkövetelmény volt. Ha ugyanis valami nem bírja el a késedelmet, az a katonai rend és fegyelem helyreállításának igénye. A veszélyt Hautzinger Zoltán is látja: „...az eljárás időszerűsége, gyorsasága kulcskérdés, amely azonban a katonai büntető-eljárási hatóságok civil ügyekben való alkalmazásával csorbulhat”²³

²³ Hautzinger Zoltán i.m. 2011. 183. o.

És kopni fog a szakszerűség is. (Erre is vannak bírósági és külföldi tapasztalataink is). Ez idáig a katonai ügyészi szervezet nevelte ki utánpótlását, a mostaniak pótlása vajon hogyan fog történni?

A szakszerűség alatt nemcsak a Btk. és Be. katonai rendelkezéseinek az ismeretét értjük, mert ismerni kell a katonai szervezetek belső szabályait, fogalomrendszerét, a szolgálati viszonyokat és életkörülményeket, valamint a katonai élet szellemét, szemléletét is.

A dolgozat első része tulajdonképpen az első magyar katonai büntetőeljárás törvény a Kbp. méltatására irányult, annak 100. születésnapja alkalmából. Szeretnénk leszögezni, hogy erre az ünneplésre még mindig van okunk, mert hiszen a magyar jogrendben, a Btk.-ban és a Be.-ben továbbra is megtalálhatjuk a katonákra vonatkozó különös rendelkezéseket, azaz továbbra is létezik magyar katonai büntetőeljárás, és továbbra is létezik a katonai ügyész (hiszen csupán a katonai ügyészi szervezet szűnt meg). Ilyen szempontból az nem feltétlenül releváns, hogy milyen csonkítások és értelmetlen változtatások érintették.

Fontosabb az, amit Hautzinger Zoltán összegezőként megállapított: „...a magyar katonai büntetőeljárásban a büntetőeljárásra vonatkozó szervezeti és főleg működési alapelvek érvényesülnek, azok pusztán a katonai büntetőeljárás ténye miatt indokolatlanul nincsenek korlátozva, eltérést... a katonai sajátosságok megkívánta mértékben tapasztalhatunk”.

Ezért egyetérthetünk következtetéseivel is: „... helyesebbnek látjuk a katonai büntetőeljárásra nem, mint külön eljárásra, hanem olyan szakeljárásra gondolni, amelynek keretében az általános büntető-eljárási jogtételek és fő kérdések követelményszerűen – igaz,

a katonai életviszonyok megkívánta módon eltérő hatósági intézményrendszer szerint – érvényesülnek”.²⁴

A dolgozat második része, az 1912-ben létrehozott honvéd (katonai) ügyészi szervezet sorsával foglalkozott.

A katonai ügyészi szervezet története kissé önkényesen és leegyszerűsítve 3 korszakra osztható.

Az első 40 év (1912-1953) a létrehozás, megalakulás, a változó körülmények (I. Világháború, a Monarchia felbomlása, Tanácsköztársaság, a II. Világháború) közötti, jellemzően a katonai hierarchia alá rendelt működés korszaka.

A második, mintegy 40 év (1953-tól a '90-es évek elejéig) az egységes ügyészség integráns részeként való, jószerevel háborítatlan, csak kisebb szervezeti változásokkal érintett korszaka.

A harmadik korszak, az utolsó közel 20 év a sorozatos támadások elhárítása után a bizalom fokozatos visszanyeréséért, végül szervezet fennmaradásáért való küzdelem korszaka volt.

Azzal indítottunk, hogy a megemlékezések apropója a Kbp. megalakulásának 100. évfordulója volt, de egyúttal a katonai ügyész, a honvéd ügyész, a katonai ügyészi szervezet 100. születésnapjáról is meg kellett emlékeznünk.

2002-ben, a 90. születésnapra a katonai ügyészi szervezet még igen szép elismerést kapott. Egy katonai szervezet részére a legnagyobb elismerés a hadsereg főparancsnoka, az államfő által adományozható csapatzászló.

Nos, a katonai ügyészi szervezet részére – a hadbírói és a honvédügyészi szervezet történetében először – Mádl Ferenc köztársasági elnök úr 2002-ben a Katonai Ügyészek Napján csapatzászlót adományozott.

Sajnálatos, hogy néhány hónappal a 100. születésnap előtt az immár megszűnt szervezet csapatzászlóját úgy adták át a Hadtörténeti Múzeumnak, hogy ennek a szervezetnek még csak az sem adatott meg, hogy léte utolsó napján ünnepi állománygyűlésen, méltó módon búcsúzzon el a zászlójától.

²⁴ Hautzinger Zoltán i.m. 2011. 176. o.

Amennyiben e dolgozat második része egyúttal nekrológnak is hatott, akkor befejezésül egy gyászjelentést kellene írni.

De mit lehetne ráírni?

Azt nem, hogy a katonai ügyészi szervezet élt 100 évet, hiszen nem élte meg a 2012. július 8-át, azaz csak azt lehetne ráírni, hogy a katonai ügyészi szervezet megszűnt létezni életének 100. évében.

Ez utóbbi az igaz, de az is igaz, hogy nem végelgyengülésben múlt ki, hanem ereje teljében, értelmetlen halált halt.